

บทที่ 2

แนวความคิด และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาแนวความคิด และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ในบทนี้เป็นการศึกษาประกอบ เพื่อเป็นความรู้ขั้นพื้นฐานและเป็นแนวทาง ในการนำมาประยุกต์ใช้ในพื้นที่ศึกษา โดยแบ่งการศึกษาออกเป็น 7 ส่วน ต่อไปนี้

- ความหมายของชุมชน
- องค์ประกอบของชุมชน
- ประเภทของชุมชน
- แนวความคิดเกี่ยวกับชุมชนละแวกบ้าน (NEIGHBORHOOD)
- แนวความคิดเกี่ยวกับพรมแดนหรือชายแดน และเขตแดนระหว่างประเทศ
- งานวิจัยเกี่ยวกับเมืองชายแดน

2.1 ความหมายของชุมชน

ได้มีผู้ให้ความหมายของคำว่า “ชุมชน” (Community) ไว้มากมาย พอจะสรุปความหมาย ได้ดังนี้

ชุมชน หมายถึง กลุ่มคนกลุ่มหนึ่งซึ่งรู้จักกันดีและอาศัยอยู่ในท้องถิ่นหนึ่ง ซึ่งหมายรวมไปถึงละแวกบ้านหนึ่ง หมู่บ้านหนึ่ง หรือบางทีก็หาขอบเขตไม่ได้เลย¹

ชุมชน หมายถึง การมารวมกันอยู่เป็นกลุ่ม ตั้งแต่ขนาดเล็ก เช่น หมู่บ้าน ไปจนถึงกลุ่มขนาดใหญ่ เช่น เมือง ประเทศ หรือหมายถึงอาณาบริเวณท้องถิ่นหนึ่งๆ ซึ่งผู้คนในท้องถิ่นนั้นมีภาษาพูดเดียวกัน มีจารีตประเพณีอย่างเดียวกัน มีความรู้สึกเป็นแบบเดียวกัน และมีการกระทำไปตามทัศนคติซึ่งเป็นไปในทำนองเดียวกัน²

¹ Baker Brownell, *The Human Community*. (New York: Harper and Brother Publishers, 1950), p.195.

² เสาวคนธ์ สุดสวาสดิ์. *สังคมวิทยาชนบท* (กรุงเทพฯ: คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, 2524) . หน้า 117.

2.2 องค์ประกอบของชุมชน

- สัญญา สัญญาวิวัฒน์ ได้แบ่งองค์ประกอบของชุมชนออกเป็น 4 ประการ คือ

1. ประชากรจำนวนหนึ่ง
2. สถาบันทางสังคม
3. องค์การทางสังคม
4. อาณาเขตทางภูมิศาสตร์³

- สมเกียรติ ดันสกุล แบ่งองค์ประกอบของชุมชนออกเป็น 5 ประการ คือ

1. สถานที่ตั้งหรืออาณาเขต
2. ประชาชนหรือพลเมือง
3. ความสัมพันธ์ทางสังคมของบุคคลในชุมชน
4. บริการสาธารณะภายในชุมชน
5. การจัดระเบียบชุมชน⁴

- อิจินและ โดนาฟ (Admund Aichin และ John Donoghue) ได้แบ่งองค์ประกอบของชุมชนออกเป็น 3 ประการ คือ

1. องค์ประกอบด้านมนุษย์ (Human Component)
2. องค์ประกอบด้านสิ่งที่มีมนุษย์คิดค้นประดิษฐ์ขึ้น (Man-Made Component)
3. องค์ประกอบด้านสิ่งที่มีธรรมชาติสร้างขึ้น (Natural Component)⁵

2.3 ประเภทของชุมชน

- Karlin ได้แบ่งชุมชนตามจำนวนประชากรออกเป็น 6 ประเภท ดังนี้

1. Hamlet คือชุมชนที่มีประชากรต่ำกว่า 1,000 คน
2. Village คือชุมชนที่มีประชากรตั้งแต่ 1,000-2,500 คน
3. Town คือชุมชนที่มีประชากรตั้งแต่ 2,500-25,000 คน
4. City คือชุมชนที่มีประชากรตั้งแต่ 25,000-100,000 คน
5. Large City คือชุมชนที่มีประชากรตั้งแต่ 100,000-1,000,000 คน
6. Metropolis คือชุมชนที่มีประชากรมากกว่า 1,000,000 คน ขึ้นไป⁶

³ สัญญา สัญญาวิวัฒน์. การพัฒนาชุมชน (กรุงเทพฯ: ไทยวัฒนาพานิช, 2525), หน้า 8.

⁴ สมเกียรติ ดันสกุล. สังคมวิทยาเบื้องต้นและความรู้เรื่องสังคมไทย (สุราษฎร์ธานี: วิทยาลัยครูสุราษฎร์ธานี, 2525), หน้า 121-122.

⁵ ไพรัตน์ เตชะรินทร์. การบริหารงานพัฒนาชนบท (กรุงเทพฯ: ไทยวัฒนาพานิช, 2524), หน้า 16.

- นักสังคมวิทยาได้แบ่งชุมชนตามขนาด (Size) ของชุมชนออกเป็น 4 ประเภท คือ

1. หมู่บ้าน (Village) เป็นชุมชนที่มีประชากรไม่น้อยกว่า 200 คน หมู่บ้านบางแห่งมีลักษณะเป็นชนบทอยู่บ้าง แต่มีความเจริญรุ่งเรือง เช่น เส้นทางคมนาคมผ่านไปมาสะดวกมีการค้าเป็นจุดๆ มีธนาคาร มีที่ทำการไปรษณีย์ มีโรงเรียน เป็นต้น ซึ่งหมู่บ้านดังกล่าวนี้จะกลายเป็นชุมชนเมืองอย่างสมบูรณ์ไปในที่สุด

2. เมือง (Town) เป็นชุมชนที่รวมอาณาบริเวณชนบทบางส่วน เช่น ย่านตลาดเกษตร และสินค้าทางเกษตร เป็นต้น จึงมีวิถีชีวิตทั้งเมืองและชนบทผสมผสานกันไป เมืองบางแห่งจะเป็นที่อยู่อาศัยของกลุ่มชนพวกเดียวกัน หรือเป็นที่ประกอบอาชีพคล้ายๆ กัน เมืองจะมีลักษณะทางสังคมที่มั่นคงแน่นอนมากกว่านคร และมหานคร

3. นคร (City) เป็นชุมชนซึ่งเป็นที่รวมของเมืองหลายๆ เมือง เป็นที่รวมของศาสนาต่างๆ ที่มาจากชนบทและเมืองก็ได้ ปกติประชากรไม่ควรน้อยกว่า 100,000 คน มีระบบการจัดสังคมและชีวิตประจำวันแบบเมืองอย่างเด่นชัด

4. มหานคร (Metropolis) เป็นชุมชนที่ครอบคลุมเมืองและนครหลายๆ แห่งมีจำนวนประชากรมากกว่า 1,000,000 คน และเป็นศูนย์กลางของชุมชนอื่นๆ ที่อยู่รายรอบ หรือเป็นศูนย์กลางในด้านหนึ่งด้านใด หรือหลายๆ ด้านของประเทศของตน หรือประเทศอื่นๆ เช่น เซาท์โพลเป็นมหานครตลาดกาแฟใหญ่ที่สุดของบราซิลและโลก นิวยอร์กเป็นหัวใจของธนาคารโลก เป็นเมืองท่าระหว่างประเทศที่สำคัญ เป็นต้น⁷

2.4 แนวความคิดเกี่ยวกับชุมชนละแวกบ้าน (NEIGHBORHOOD)⁸

แนวความคิดเกี่ยวกับการวางแผนพัฒนาชุมชน ที่ได้รับความนิยม และทำให้ชุมชนเกิดการพัฒนาดังอย่างมีประสิทธิภาพมาก คือ NEIGHBORHOOD UNIT PRINCIPLE ซึ่งเป็นแนวความคิดที่น่าจะนำมาเป็นแนวทาง ในการพัฒนาและปรับปรุงชุมชนในบริเวณพื้นที่ศึกษา ให้มีการเติบโตขึ้นอย่างมั่นคง เพื่อเป็นการส่งเสริมให้เกิดการพัฒนาพื้นที่ชายแดนได้อย่างแท้จริง

⁶ เสถียร เหลืองอร่าม, การพัฒนาชุมชน (กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ม.ป.ป.), หน้า 9.

⁷ เชิดชาย เหล่าห้ำ, สังคมวิทยาเมือง (กรุงเทพฯ: แพร่พิทยา, 2520), หน้า 45-48.

⁸ รุนิดา เสือป่า, "การวางแผนพัฒนาการใช้ที่ดินเพื่ออยู่อาศัยในพื้นที่ชานเมือง : กรณีศึกษาเขตมินบุรี" (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารบัณฑิต ภาควิชาการวางแผนภาคและเมือง บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2540).

NEIGHBORHOOD หมายถึง ชุมชนที่มีที่อยู่อาศัยกระจายอยู่ และรายรอบด้วยแนวต้นไม้หรือสิ่งกีดขวาง สามารถป้องกันการรุกรานจากภายนอก และมีความสมบูรณ์ในตัวเอง คือ ต้องมีสาธารณูปโภคและสาธารณูปการ ที่ให้บริการแก่ชุมชนอย่างเพียงพอ และที่สำคัญที่สุด คือ มีระบบสังคมของตนเองสามารถสร้างกลุ่มอำนาจต่อรองทางกฎหมายได้ ซึ่งแนวความคิดนี้แตกย่อยออกเป็นหลายแนวความคิด (KAISER, 1995) ได้แก่

1. NEIGHBORHOOD UNIT CONCEPT

- CLARENCE PERRY กล่าวไว้ว่า NEIGHBORHOOD UNIT ประกอบด้วยประชากร 1,000 - 5,000 คน มีขอบเขตที่แน่นอน มีทางเดินเท้าที่เชื่อมต่อกับโรงเรียนประถม สถานที่พักผ่อนหย่อนใจ และพื้นที่โล่งว่าง รัศมีการเดินเท้าเท่ากับ 1/4 ไมล์ ย่านการค้าจะอยู่บริเวณสี่แยกมุมถนน ไม่ใช่ตรงกลางของพื้นที่ ดังแสดงในภาพที่ 2.1 โดยมีหลักการวางแผนทางกายภาพ ดังนี้

1. ขนาดของชุมชน ขนาดของพื้นที่ และโรงเรียนขึ้นอยู่กับความหนาแน่นของประชากร
2. ขอบเขตที่พักอาศัยควรถูกจำกัดขอบเขตด้วยถนน ที่มีความกว้างเพียงพอ และแยกต่างหากจากถนนใหญ่
3. พื้นที่เปิดโล่งภายในชุมชนควรมีที่ว่างสาธารณะเพื่อการพักผ่อนหย่อนใจ
4. สถาบันของชุมชน องค์ประกอบชุมชนที่เป็นบริการสาธารณะ ควรรวมกลุ่มกันอยู่ใจกลางชุมชน เพื่อความสะดวกในการใช้สอยและเป็นภูมิสัญลักษณ์ (Landmark) ของชุมชน
5. กิจกรรมทางเศรษฐกิจ ประกอบด้วย ร้านค้าต่างๆ ซึ่งตั้งอยู่ริมขอบชุมชน เนื่องจากการเป็นจุดเปลี่ยนเส้นทางการเดินทาง และป้องกันความสับสนของการจราจรภายในชุมชน
6. ระบบถนนภายใน มีเส้นทางคมนาคมภายในที่กำหนดด้วย ระบบการเดินทางประจำวันของประชากรในชุมชน เป็นเส้นรัศมีและเส้นรอบวงกลม ควรมีถนนแบบปลายตัน แบบกั้นลูก เพื่อให้รถผ่านเข้าออกโดยไม่ต้องกลับรถ (Culs-De-Sac) และมีผิวจราจรสำหรับขบวนขนาดเบา เพื่อความสงบเงียบปลอดภัย ควรมีทางเท้าแยกจากทางขบวน

- CLARENCE STEIN และ HENRY WRIGHT ได้ประยุกต์แนวความคิดของ PERRY โดยที่ให้ประตูบ้านด้านหน้าเปิดไปสู่ Open Space และทางเดินเท้าส่วนประตูหลังของบ้าน จะเปิดไปสู่ที่จอดรถและถนน โรงเรียนจะอยู่ตรงศูนย์กลาง โดยมีรัศมี 1/2 ไมล์ ย่านการค้าจะอยู่ใกล้โรงเรียน ถนนในย่านพักอาศัยจะเป็นแบบ Culs-De-Sac ดังแสดงในภาพที่ 2.2 จะเป็นกลุ่มของ NEIGHBORHOOD 3 กลุ่ม ที่มีโรงเรียนอยู่ตรงกลาง

ที่มา : Urban and Land Use Planning, 1995

แนวทางการวางแผนพัฒนาเมืองชายแดน กรณีศึกษา ห้วยโก๋น จังหวัดน่าน

แผนภาพที่ 2.1 แสดงผัง Neighbourhood ตามแนวความคิดของ Clarence A. Perry

- JOSEPH DE CHIARA (1975) ได้กำหนดมาตรฐานระยะเดินทาง จากบ้านไปโรงเรียนประถมศึกษา ควรมีระยะทาง 400 - 800 เมตร โรงเรียนมัธยมศึกษา 1,600 เมตร วัด สถานพยาบาล 1,600 เมตร สนามเด็กเล่น ร้านค้าท้องถิ่น ควรมีระยะห่างจากบ้าน 400 - 800 เมตร

2. TRANSIT - ORIENTED DEVELOPMENT (TOD) หรือ PEDESTRIAN POCKET

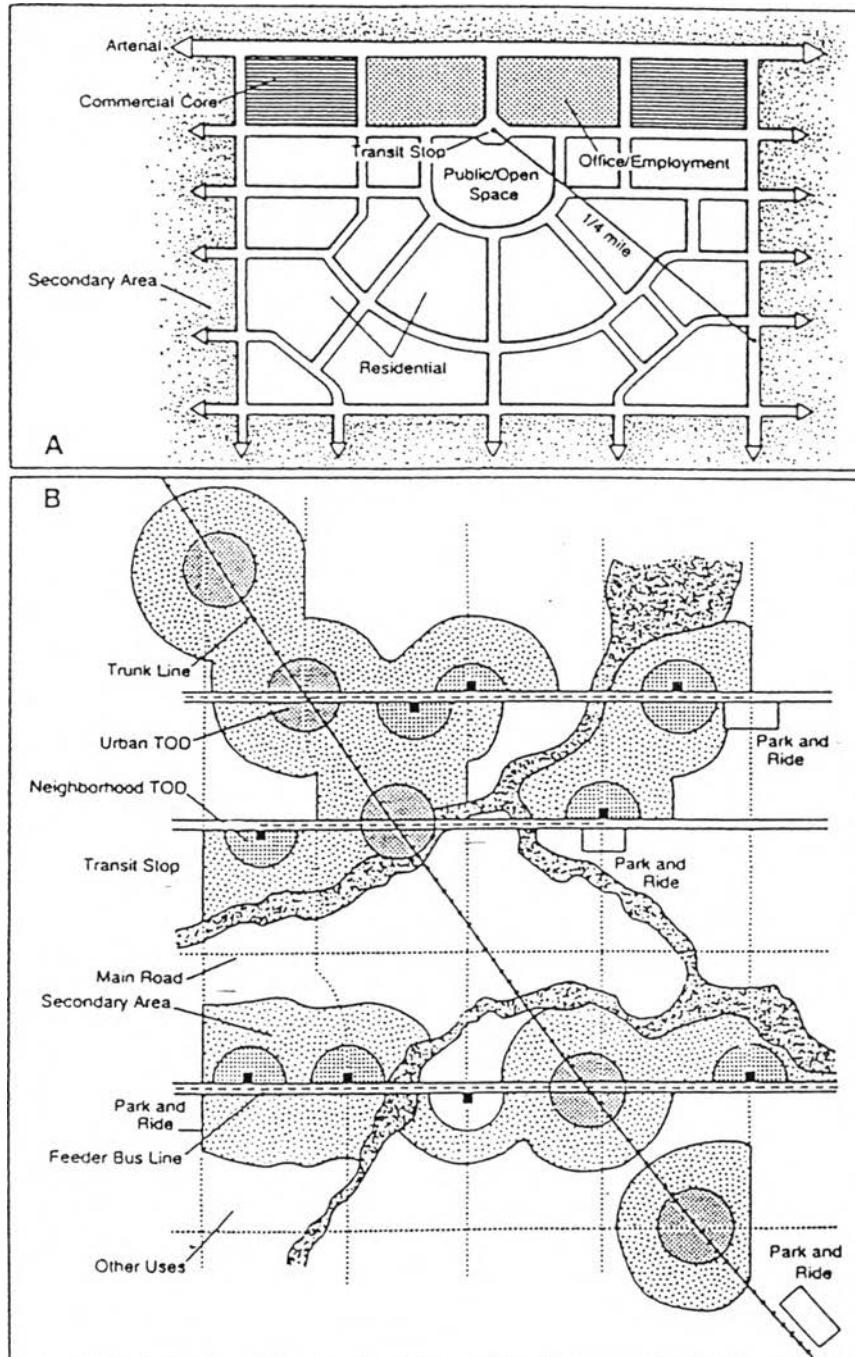
แนวความคิดนี้จะประกอบด้วยกลุ่มของบ้าน ร้านค้าปลีก สถานที่ทำงาน ในรัศมี 1/4 ไมล์ จากสถานีขนส่งสาธารณะ (Transit Station) การใช้ที่ดินเป็นแบบผสมผสาน มีทั้งถนนสายหลัก พื้นที่ว่าง สถานรับดูแลเด็ก ศูนย์การค้า สถานที่ทำงาน และสถานีขนส่งสาธารณะ แนวความคิดนี้จะเป็นการรวมกลุ่มของชุมชนที่กระจายกันอยู่ในพื้นที่ชานเมืองเข้าด้วยกัน โดยระบบขนส่งสาธารณะ ดังแสดงในภาพที่ 2.3 TOD จะมีพื้นที่ประมาณ 50 - 100 เอเคอร์ ภาพ A แสดง TOD Concept ภาพ B แสดงลำดับชั้นของ TOD ที่มีระบบขนส่งสาธารณะตัดผ่าน

3. THE HIERARCHICAL CONCEPT OF NEIGHBORHOOD - VILLAGE - TOWN

แนวความคิดนี้จะเริ่มต้นจากกลุ่มเล็กๆ ไปสู่กลุ่มใหญ่ขึ้น คือ กลุ่มของบ้าน HOUSING CLUSTER รวมกันเป็น NEIGHBORHOOD กลุ่มของ NEIGHBORHOOD รวมกันเป็น VILLAGE กลุ่มของ VILLAGE รวมกันเป็น TOWN

HOUSING CLUSTER → NEIGHBORHOOD → VILLAGE → TOWN

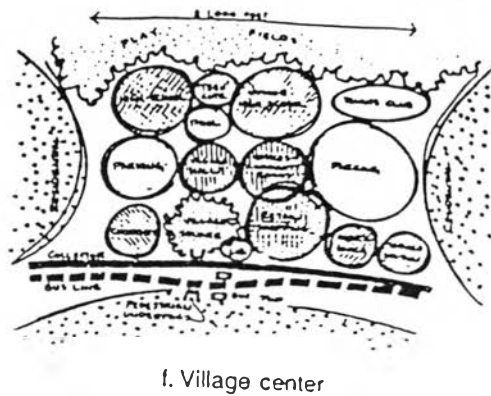
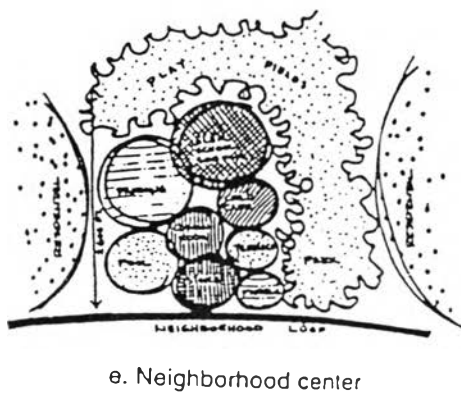
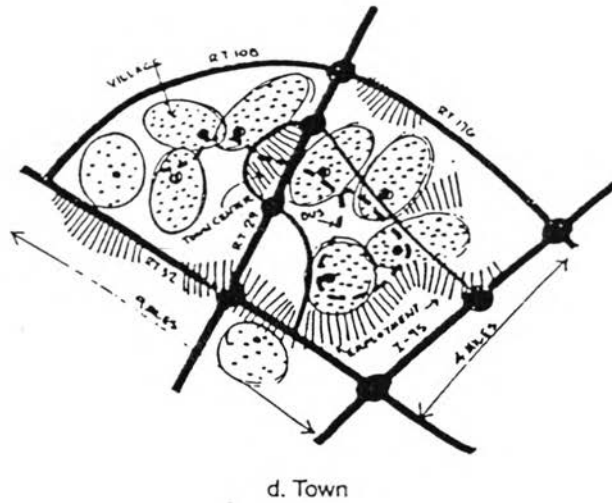
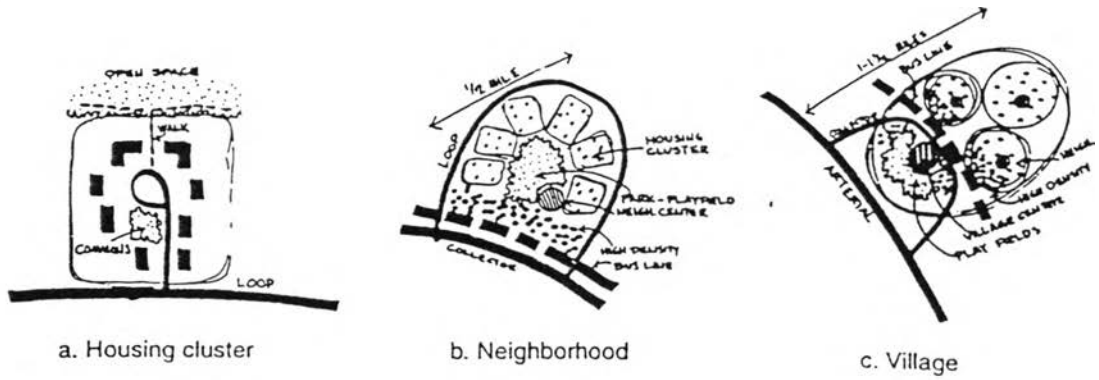
โดยในบริเวณ NEIGHBORHOOD CENTER จะมีโรงเรียนอนุบาลจนถึงโรงเรียนประถมศึกษา มีร้านค้า สวนสาธารณะ สนามเด็กเล่น ส่วน VILLAGE CENTER จะมีขนาดใหญ่ขึ้นประกอบด้วย โรงเรียนมัธยมศึกษา กลุ่มของร้านค้า COMMUNITY SERVICE สถานที่พักผ่อน ทางจักรยาน ถนน และที่หยุดรถประจำทาง ซึ่งจะมีประชากรประมาณ 10,000 - 15,000 คน ดังแสดงในภาพที่ 2.4

ที่มา : Urban and Land Use Planning, 1995

แนวทางการวางแผนพัฒนาเมืองชายแดน กรณีศึกษา ห้วยโก๋น จังหวัดน่าน

แผนภาพที่ 2.3 แสดงรูปแบบที่อยู่อาศัยแบบ Transit - Oriented Development (TOD)

2.5 แนวความคิดเกี่ยวกับพรมแดนหรือชายแดน และเขตแดนระหว่างประเทศ

Pressott (1965) ได้นิยามคำว่าพรมแดน (Frontier) และชายแดน (Border) ว่ามีความหมายเหมือนกัน กล่าวคือ พรมแดนการเมือง (Political frontier) เป็นดินแดนที่ตั้งอยู่บริเวณเขตแดนระหว่างประเทศ ที่ทั้งสองประเทศนั้นยังไม่กำหนดแน่นอน ว่าบริเวณนั้นเป็นพื้นที่ของใคร ทั้งนี้ เนื่องจากการปักปันเขตแดนยังไม่สมบูรณ์ บริเวณดังกล่าวจึงถือได้ว่าอยู่ในระยะการเปลี่ยนแปลง (Transitional Zone) พรมแดนการเมือง มักเป็นพื้นที่ที่มีระดับการพัฒนาทางเศรษฐกิจต่ำ ขาดความปลอดภัย มีการตั้งถิ่นฐานเบาบาง เพราะสภาพทางกายภาพของบริเวณพรมแดน มักเป็นพื้นที่ทางทะเลทราย ภูเขา แม่น้ำ หรือพื้นที่ป่าไม้ เป็นต้น

ส่วนคำว่า เขตแดนระหว่างประเทศนั้น จะปรากฏขึ้นก็ต่อเมื่อการปักเขตแดนได้กระทำลงไปแล้ว เขตแดนระหว่างประเทศมักจะยึดเอาตามสันปันน้ำ สันเขา หรือตามลักษณะทางกายภาพอย่างอื่น หรืออาจจะใช้ลักษณะความแตกต่างทางด้านสังคม วัฒนธรรม มาเป็นเครื่องแบ่งก็ได้ ทั้งนี้ก็แล้วแต่ความเหมาะสมของแต่ละพื้นที่นั่นเอง

ดังนั้นจึงสรุปได้ว่า พรมแดนหรือชายแดนนั้น เกิดขึ้นก่อนเขตแดนและมีลักษณะที่เป็นโซน (Zone) ในขณะที่เขตแดนนั้น มีขึ้นหลังจากที่มีการปักเขตแดนแล้ว โดยเขตแดนจะทำหน้าที่เป็นจุดสิ้นสุดของอำนาจอธิปไตย หรืออำนาจการปกครองของรัฐ ซึ่งมีลักษณะเป็นแนวเขตไม่ใช่เป็นโซนแต่อย่างใด

2.6 งานวิจัยเกี่ยวกับเมืองชายแดน

บังเอิญ เจริญสุข⁹ ได้กล่าวถึงผลการศึกษาของ Raj Bala และ Gopal Krishan ซึ่งได้ทำการศึกษาเรื่อง Urbanization in a border region : A case study of India's Border Districts Pakistan เมื่อปี พ.ศ.2524 โดยได้กล่าวถึง ลักษณะเฉพาะของชุมชนเมืองชายแดนไว้ว่า ธรรมชาติและระดับความสำคัญของพรมแดนนานาชาตินั้น จะขึ้นอยู่กับพรมแดน ลักษณะภูมิภาคที่ถูกแบ่งแยกออกจากกัน และความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ ทั้งสอง Bala และ Krishan ได้ตั้งสมมุติฐานไว้ว่า การเจริญเติบโตของชุมชนเมืองบริเวณชายแดนนั้น จะขึ้นอยู่กับสถานการณ์ชายแดนเป็นสำคัญ กล่าวคือ เมื่อประเทศทั้งสองมีความขัดแย้งกันแล้ว จะส่งผลทำให้นักลงทุนด้านอุตสาหกรรมใหม่ๆ ไม่มั่นใจในความปลอดภัย ในทำนองเดียวกัน นักธุรกิจการค้า หรือแม้แต่การก่อสร้างอาคารบ้านเรือนในบริเวณชายแดนก็จะชะงักงัน ส่วนนักลงทุนที่มีกิจการอยู่ในบริเวณนั้นแล้ว ก็จะ

⁹ บังเอิญ เจริญสุข, "การศึกษาเพื่อวางนโยบายพัฒนาเทศบาลเมืองนครพนม" (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารการวางแผนภาคและเมือง บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2532), หน้า 24-25.

พยายามหาที่ตั้งแห่งใหม่ที่มีความปลอดภัยมากกว่า จึงส่งผลกระทบต่อทำให้เกิดการไหลเวียนของเงินทุน พร้อมกับการอพยพของผู้ใช้แรงงานออกจากพื้นที่ชายแดนนั้น กิจกรรมต่างๆ ก็จะชะงักงัน เพราะไม่สามารถขยายพื้นที่บริการ (Service Zone) เข้าไปยังบริเวณชายแดนของอีกประเทศหนึ่งได้ ลักษณะการทรุดตัวของชุมชนเมืองนั้น เมืองใหญ่จะทรุดตัวมากกว่าเมืองเล็ก และเมืองอุตสาหกรรมจะขยายตัวช้ากว่าเมืองการค้า วิฤตการณ์เกี่ยวกับชายแดนจะมีผลกระทบมากหรือน้อยนั้น ขึ้นอยู่กับระยะทางห่างจากชายแดน เมืองที่ตั้งอยู่ใกล้เขตแดน ย่อมจะได้รับผลกระทบกระท่อนมากกว่าเมืองที่อยู่ในรัศมีที่ห่างไกลออกไป

นอกจากนี้ บังเอิญ เจริญสุข¹⁰ ยังได้หาข้อสรุปจากผลการศึกษาของ Servin และ Dureau รวมทั้ง Platt และ Bucking-Spitta เกี่ยวกับสภาพแวดล้อมของชายแดนที่มีผลต่อการย้ายถิ่นฐานว่า สภาพแวดล้อมชายแดนที่มีผลต่อการย้ายถิ่นนั้น มีทั้งปัจจัยทางเศรษฐกิจ ปัจจัยทางสังคม และปัจจัยทางวัฒนธรรม โดยปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการย้ายถิ่นฐานในบริเวณชายแดนมาโดยตลอดคือ ค่าเงินตราของทั้งสองประเทศ ซึ่งมีผลในรูปแบบดังนี้คือ ผู้ขายแรงงานมักจะอพยพจากประเทศ ที่มีค่าของเงินถูกกว่าไปยังประเทศที่มีค่าเงินสูงกว่า และในขณะเดียวกัน นักลงทุนจากประเทศที่มีค่าของเงินสูงกวานั้น จะพากันมาลงทุนในประเทศที่มีค่าของเงินต่ำกว่าตนเอง

มนตรี ศักดิ์เมือง¹¹ ได้ทำการศึกษาและเสนอแนวทางการวางแผนการใช้ที่ดินของชุมชนเมืองในสี่จังหวัดชายแดนภาคใต้ : ศึกษาชุมชนเมืองยะลา โดยได้ทำการศึกษาใน 2 ระดับ คือ

- ระดับภูมิภาค ได้พิจารณาถึงโครงสร้างโดยทั่วไปของภูมิภาคในด้านภูมิศาสตร์ ภายภาพเศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรม ซึ่งจากการศึกษานี้จะชี้ให้เห็นถึงเอกลักษณ์เฉพาะตัวของภูมิภาค นี้ 2 ประการ คือ ลักษณะเฉพาะทางด้านภูมิศาสตร์ ที่เป็นพรแดนติดต่อกับประเทศมาเลเซีย กับ ลักษณะพิเศษทางสังคม ที่เป็นภูมิภาคที่มีประชากรนับถือศาสนาอิสลามเป็นชนกลุ่มใหญ่ เหมือนกับประชากรในประเทศมาเลเซีย

- ระดับชุมชน จะพิจารณาถึงลักษณะการใช้ที่ดินเป็นหลัก และได้เสนอปัจจัยที่ต้องคำนึงเพิ่มเติมในกระบวนการวางแผนสำหรับภูมิภาคนี้ 3 ประการ คือ ต้องเื้ออำนวยการดำรงชีพที่ดีภายใต้วัฒนธรรมอิสลาม, ต้องคำนึงถึงการแข่งขันเชิงพื้นที่กับภูมิภาคตอนเหนือของมาเลเซีย และต้องคำนึงถึงความมั่นคงของชาติ

¹⁰ เรื่องเดียวกัน, หน้า 19-23.

¹¹ มนตรี ศักดิ์เมือง, "แนวทางการวางแผนการใช้ที่ดินของชุมชนเมืองในสี่จังหวัดชายแดนภาคใต้ : ศึกษาชุมชนเมืองยะลา" (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบัณฑิต ภาควิชาการวางแผนภาคและเมือง บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2527).

นอกจากนี้ มนตรี ศักดิ์เมือง ยังได้เสนอแนวทางการวางแผนการใช้ที่ดินในชุมชนเมืองยะลา 2 รูปแบบ คือ รูปแบบการใช้ที่ดินโดยส่วนรวม คือ ให้คงรูปแบบตามที่ผังเมืองเดิมวางไว้ โดยให้มีกิจกรรมต่างๆ เหมือนกับชุมชนเมืองทั่วไป และรูปแบบการใช้ที่ดินเฉพาะชุมชนอิสลาม โดยเสนอให้สงวนพื้นที่ส่วนหนึ่งในชุมชน เพื่อเป็นบริการในการดำรงชีพภายใต้วัฒนธรรมอิสลาม ด้วยการเน้นโครงสร้างทางกายภาพ และการให้บริการสังคม ให้มีการควบคุมไม่ให้มีกิจกรรมที่ขัดต่อบัญญัติทางศาสนาอิสลาม ซึ่งในการกำหนดพื้นที่ชุมชนอิสลามนั้น พิจารณาจากย่านที่มีชาวมุสลิมอาศัยอยู่อย่างหนาแน่นเป็นสำคัญ

อาแว ผูหาดา¹² ได้ทำการศึกษา และวางแผนพัฒนาเมืองชายแดนภาคใต้ : เทศบาลตำบลสุโงโลก พบว่า ลักษณะเฉพาะตัวเชิงภูมิศาสตร์ของเทศบาลตำบลสุโงโลก มีตำแหน่งที่ตั้งที่มีพรมแดนติดต่อกับประเทศมาเลเซีย และมีลักษณะพิเศษทางสังคม วัฒนธรรม กล่าวคือ ภูมิภาคนี้เป็นที่อยู่อาศัยของประชากรที่มีลักษณะทางสังคมแตกต่างกัน โดยมีประชากรที่นับถือศาสนาอิสลามเป็นชนกลุ่มใหญ่ของสังคม และชี้ให้เห็นว่า ชุมชนเทศบาลสุโงโลก มีลักษณะการใช้ที่ดินที่พัฒนาขึ้นโดยเอกชนเป็นหลัก มีการขยายตัวทางด้านสถานบันเทิงเริงรมย์เป็นส่วนใหญ่ โดยอาศัยความได้เปรียบในด้านที่ตั้ง ความแตกต่างด้านเศรษฐกิจระหว่างไทยกับมาเลเซีย ลักษณะทางด้านสังคม วัฒนธรรม ความปลอดภัย ตลอดจนความสัมพันธ์ระหว่างประเทศที่ดีต่อกัน

นอกจากนี้ อาแว ผูหาดา ยังได้เสนอแนะแนวทางการวางแผน โดยเน้นให้มีการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวประเภทธรรมชาติและวัฒนธรรม ในบริเวณลุ่มแม่น้ำโกลกเป็นส่วนประกอบ และให้ชุมชนสุโงโลกทำหน้าที่เป็นศูนย์กลาง ทางด้านแหล่งท่องเที่ยวด้านบันเทิงเริงรมย์ กิจกรรมกลางคืน และกิจกรรมการค้าบริการ ที่เกี่ยวเนื่องกับการท่องเที่ยวโดยมีการควบคุมที่เหมาะสม

สุชน ศิริพงษ์¹³ ได้ทำการศึกษาและเสนอแนวทางในการวางแผนพัฒนาพื้นที่ชายแดนไทย-ลาว ในจังหวัดเลย พบว่า พื้นที่ชายแดนไทย-ลาวมีศักยภาพในการพัฒนาสูงแห่งหนึ่ง แต่ยังขาดโอกาสด้านการสนับสนุนและการลงทุน ทำให้ตกอยู่ในสภาวะเฉื่อยโตตามยถากรรม ทั้งที่พื้นที่ชายแดนไทย-ลาวเป็นแหล่งผลิตสินค้าเกษตรกรรมที่สำคัญของจังหวัด มีทรัพยากรธรรมชาติที่อุดมสมบูรณ์ ทั้งทรัพยากรป่าไม้ ทรัพยากรแร่ ตลอดจนทรัพยากรการท่องเที่ยวที่มีเอกลักษณ์เป็นของตนเอง และยังพบว่าพื้นที่ชายแดนไทย-ลาวยังขาดศูนย์กลางในการติดต่อระหว่างกันอย่างแท้จริง เพื่อทำหน้าที่ให้บริการด้านต่างๆ และเป็นจุดเชื่อมกับภูมิภาคอื่น ทั้งภายในและภายนอกประเทศ

¹² อาแว ผูหาดา, " การศึกษาเพื่อวางแผนพัฒนาเมืองชายแดนภาคใต้ : ศึกษาเทศบาลตำบลสุโงโลก" (วิทยานิพนธ์ปริญญาโท ภาควิชาการวางแผนภาคและเมือง บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2528).

¹³ สุชน ศิริพงษ์, " การศึกษาเพื่อเป็นแนวทางในการวางแผนพัฒนาพื้นที่ชายแดนไทย-ลาว" (วิทยานิพนธ์ปริญญาโท ภาควิชาการวางแผนภาคและเมือง บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2537).

นอกจากนี้ สุชน ศิริพงษ์ ยังได้ทำการศึกษาค้นหาอำเภอที่มีความเหมาะสม ในการเป็นศูนย์กลางด้วย ซึ่งปรากฏว่าอำเภอที่มีศักยภาพและความเหมาะสม ได้แก่ อำเภอท่าลี่ และได้เสนอแนะให้มีการส่งเสริม อำเภอท่าลี่ จังหวัดเลย เป็นศูนย์กลางการค้าและบริการสินค้าการเกษตรเป็นเบื้องต้น ส่วนอำเภออื่นๆ ในพื้นที่ชายแดนให้ส่งเสริมตามศักยภาพและความเหมาะสม เช่น ส่งเสริมด้านการเกษตรและอุตสาหกรรม เพื่อรองรับผลผลิตทางการเกษตร ตลอดจนอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว ทั้งนี้จะต้องพัฒนาด้านโครงสร้างพื้นฐาน เพื่อเอื้อต่อการลงทุนของภาคเอกชน เช่น แหล่งน้ำ เส้นทางคมนาคม ไฟฟ้า ประปา โทรศัพท์ สถานที่ท่องเที่ยว เป็นต้น ส่วนทางด้านสังคมที่ควรจะได้รับบริการแก้ไขอย่างเร่งด่วน ได้แก่ ปัญหาผู้อพยพและการลักลอบเข้าเมืองโดยผิดกฎหมาย เพราะนอกจากจะกระทบกับความมั่นคงของชาติโดยตรงแล้ว ยังสร้างปัญหาให้กับรัฐบาลอย่างต่อเนื่อง

เจษฎา สุวดี¹⁴ ได้ทำการศึกษาและเสนอแนวทางการพัฒนาเมืองหนองคาย เพื่อรองรับผลกระทบจากสะพานมิตรภาพ พบว่า สะพานมิตรภาพได้ส่งผลกระทบสำคัญที่ทำให้กิจกรรมทางเศรษฐกิจ อันได้แก่ การค้า การบริการ และการท่องเที่ยว ของเมืองหนองคายเพิ่มสูงขึ้น นอกจากนี้การลงทุนของภาคเอกชน และราคาที่ดินที่เพิ่มสูงขึ้น ได้ชี้ให้เห็นถึงทิศทางการขยายตัวของเมืองหนองคาย ที่จะเติบโตออกไปตามถนนสายหลักมากยิ่งขึ้น และปัจจัยที่มีผลต่อการเติบโต ได้แก่ สถานการณ์ความมั่นคงตามแนวชายแดนไทย-ลาว ความได้เปรียบในด้านที่ตั้งของเมืองหนองคาย ความแตกต่างและลักษณะของการพึ่งพาทางด้านเศรษฐกิจ และการบริการทางสังคม ความคล้ายคลึงทางด้านภาษา ขนบธรรมเนียม ประเพณี วัฒนธรรม การนับถือศาสนาและชาติพันธุ์ โดยเมืองหนองคายมีข้อจำกัดทางด้านกายภาพที่สำคัญ คือ ปัญหาตลิ่งพัง

เจษฎา สุวดี ได้เสนอแนวทางการพัฒนาเมืองหนองคาย เพื่อรองรับผลกระทบจากสะพานมิตรภาพ ดังนี้

- แนวทางการพัฒนาเพื่อรองรับบทบาทการเป็นเมืองชายแดน การเป็นประตูการค้าของไทยการเป็นศูนย์กลางการปกครอง การเป็นศูนย์กลางการท่องเที่ยว
- แนวทางการพัฒนารูปแบบ และทิศทางการขยายตัวของเมือง รูปแบบการใช้ที่ดินของเมืองหนองคาย การพัฒนาพื้นที่บริเวณริมฝั่งแม่น้ำโขง
- แนวทางการพัฒนาการใช้ที่ดินในแต่ละพื้นที่

¹⁴เจษฎา สุวดี, "แนวทางการพัฒนาเมืองหนองคายเพื่อรองรับผลกระทบจากสะพานมิตรภาพ" (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ สาขาวิชาการวางแผนภาคและเมือง บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2538).

สาวิตรี¹⁵ (2540) ได้ทำการศึกษาและเสนอแนวทางการพัฒนาชุมชนเมืองชายแดนภาคใต้ : กรณีศึกษาเทศบาลตำบลเบตง โดยได้ทำการศึกษา 2 ระดับ คือ

- ระดับภูมิภาค เป็นการศึกษาถึงลักษณะทางกายภาพ เศรษฐกิจ และสังคม โดยจะชี้ให้เห็นว่า เป็นพื้นที่ที่ติดต่อกับชายแดนมาเลเซีย และประชาชนทั้งสองฝั่งมีลักษณะทางสังคมและวัฒนธรรมคล้ายคลึงกัน และส่วนใหญ่นับถือศาสนาอิสลาม

- ระดับชุมชน เป็นการศึกษาถึงบทบาทการให้บริการในชุมชนและชุมชนโดยรอบ และปัจจัยที่ก่อให้เกิดความเจริญทางเศรษฐกิจ รวมทั้งศึกษาเอกลักษณ์อันเป็นลักษณะเฉพาะของชุมชนในเทศบาลตำบลเบตงด้วย

ซึ่งจากผลการศึกษาทั้ง 2 ระดับ ทำให้เห็นว่าเมืองเบตง เป็นเมืองที่มีความได้เปรียบในด้านที่ตั้งที่ติดชายแดน เป็นเสมือนประตูตอนล่างของประเทศ และมีภูมิประเทศที่สวยงาม เหมาะแก่การท่องเที่ยว ทั้งยังเป็นเมืองที่มีความหลากหลายทางสังคม วัฒนธรรม และขนบธรรมเนียมประเพณี อันเป็นเอกลักษณ์เด่นของชุมชนและมีบทบาทหลักในการเป็นเมืองที่ให้บริการแก่ชุมชนโดยรอบ รวมถึงชุมชนฝั่งตรงข้าม ในประเทศมาเลเซียด้วย

นอกจากนี้ สาวิตรี ยังได้กำหนดนโยบายหลักของการวางแผนพัฒนาเทศบาลตำบลเบตง ที่สอดคล้องกับนโยบายของภาคและจังหวัด มีรูปแบบเฉพาะของความเป็นเมืองชายแดน และมีที่ตั้งกิจกรรมหลักต่างๆ ที่เหมาะสม โดยได้เสนอแนวทางการพัฒนา ดังนี้

- การวางแผนการใช้ที่ดินให้เหมาะสม
- การพัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน และโครงสร้างทางสังคม
- การพัฒนาเป็นเมืองศูนย์กลางการค้า-บริการ และการท่องเที่ยว

¹⁵ สาวิตรี, "แนวทางการวางแผนพัฒนาชุมชนชายแดนภาคใต้ : กรณีศึกษา เทศบาลตำบลเบตง"(วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารศึกษาศาสตร์ สาขาการวางแผนภาคและเมือง บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2540).

สำนักงานพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ¹⁶ ได้ศึกษาเมืองชายแดนของไทย ที่อยู่ใน "โครงการพัฒนาเมืองชายแดน" ในปี พ.ศ. 2542 ซึ่งในที่นี้จะกล่าวถึงเมืองชายแดนที่มีพื้นที่ชายแดน ติดต่อกับสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว 3 เมือง คือ เชียงแสน เชียงของ และช่องเม็ก

เชียงแสน

เชียงแสนเป็นเมืองศูนย์กลางขนาดเล็ก มีประชากรประมาณ 6,800 คน ตั้งอยู่ห่างจากแม่น้ำโขงประมาณ 15 กิโลเมตร ทางทิศใต้เป็นจุดบรรจบของพรมแดนระหว่างไทย-ลาว-เมียนมาร์ (สามเหลี่ยมทองคำ) ใช้เส้นทางคมนาคมทางน้ำในการข้ามแดนและการขนส่ง และมีระบบการคมนาคมทางบก ที่สามารถเชื่อมโยงกับพื้นที่ทางด้านเหนือของจังหวัด พื้นที่ชายแดนเชียงแสนอยู่ห่างจากอำเภอเมืองเชียงรายประมาณ 60 กิโลเมตร ด้วยทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 110 แล้วแยกเข้าทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 1016 (ทางไปอำเภอแม่จัน) เชียงแสนเป็นเมืองที่มีประวัติศาสตร์มาช้านาน และได้รับการจัดตั้งเป็นสุขาภิบาลในปี พ.ศ. 2499 ซึ่งในช่วงปี พ.ศ. 2518-2532 สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว อยู่ในช่วงการปกครองแบบคอมมิวนิสต์ จึงมีผลทำให้ไม่มีการค้าชายแดน แต่ในปัจจุบันเชียงแสนมีกิจกรรมเกิดขึ้นบริเวณชายแดนเนื่องจากในปี พ.ศ. 2535 ตัวแทนการค้าที่เดินทางมาจากประเทศจีนจำนวน 60 คน มายังเชียงแสนโดยทางเรือด้วยระยะทาง 385 กิโลเมตร ตามแม่น้ำมาจากมณฑลยูนนาน ตั้งแต่นั้นมาเชียงแสนจึงมีการเริ่มพัฒนาการค้ากับประเทศจีนขึ้น และเมืองฝั่งตรงกันข้ามกับเชียงแสน ที่อยู่ในสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว คือ เมืองตันฝิ่ง ซึ่งตั้งอยู่ทางทิศเหนือของเชียงของ ห่างจากริมแม่น้ำโขงประมาณ 1-2 กิโลเมตร มีประชากรประมาณ 1,000-1,500 คน เมืองตันฝิ่งตั้งอยู่ปลายสุดของทางรถไฟเก่าของเมือง และสามารถเชื่อมต่อกับเมืองห้วยทรายทางทิศตะวันออก (ตรงข้ามกับเชียงของ) ซึ่งเมืองห้วยทรายเป็นเมืองที่มีความสำคัญของแขวงบ่อแก้ว

ดังนั้นเชียงแสนจึงเป็นเมืองที่มีศักยภาพในการพัฒนาได้หลายทาง พื้นฐานทางเศรษฐกิจไม่มีความหลากหลาย แต่ได้รับผลประโยชน์จากการเพิ่มขึ้นของการค้าผ่านแดน ซึ่งนำไปสู่รูปแบบการค้าเล็กๆ และไม่เป็นทางการ การเพิ่มขึ้นของการขนส่งเกี่ยวข้องกับโครงสร้างพื้นฐาน บริการ และอุตสาหกรรมบางประเภท จากศักยภาพของการพัฒนาเศรษฐกิจประกอบกับตำแหน่งที่ตั้งของเมืองเชียงแสน จึงทำให้เชียงแสนเป็นเมืองชายแดนที่มีศักยภาพในการพัฒนามากจุดหนึ่ง และจากการศึกษาจึงได้วางรูปแบบการพัฒนาเศรษฐกิจของเชียงแสน 2 แนวทางเพื่อพัฒนาควบคู่กัน คือ ทางแรก จะพัฒนาการเดินทางท่องเที่ยวทางเรือเนื่องจากแม่น้ำมีระยะยาว และสองฝั่งแม่น้ำมีจุดดึงดูดความสนใจนักท่องเที่ยว ทางที่สอง จะสร้างคลังสินค้าสำหรับการขยายตัวของการค้าทางเรือ ด้านเหนือค้าและทำขนานจากลาวและจีน

¹⁶ คณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, "ภาคผนวกของโครงการพัฒนาเมืองชายแดน," เมษายน 2542.

และในระยะเวลาอีก 15 ปี คาดว่าจะมีผู้อยู่ในบริเวณเขตเมืองมากกว่า 20,000 คน ซึ่งจะมีความสะดวกสบายและการมีบริการคลังสินค้าบริเวณท่าเรือ ซึ่งเกี่ยวข้องกับด้านศุลกากรและด้านตรวจคนเข้าเมือง ซึ่งพิจารณาการค้าขายปลีกและกิจกรรมการตลาด จะพัฒนาตามการเพิ่มขึ้นของผู้โดยสาร การจราจรของนักท่องเที่ยว อย่างไรก็ตามจำนวนคลังสินค้าและกิจกรรมที่กระจายออกไป ก็จะสนับสนุนให้มีการค้าตามฝั่งแม่น้ำโขง และในการที่เชียงแสนเป็นเมืองประวัติศาสตร์ ก็เป็นจุดหนึ่งที่ดึงดูดให้นักท่องเที่ยวมาเชียงแสน ดังนั้นการวางแผนพัฒนาในพื้นที่นี้ จึงควรต้องระมัดระวังมากที่สุด สำหรับกิจกรรมใหม่ที่ตั้งอยู่ทางทิศเหนือและทิศใต้ของเมือง และโครงการขนาดใหญ่และที่พักตากอากาศ จะต้องไม่อยู่ในเขตควบคุมเมืองหรือฝั่งแม่น้ำ และสถานที่ประวัติศาสตร์ของเมืองควรจะได้รับเลือก เพื่อปฏิสังขรณ์ให้เป็นโบราณสถานยุคเก่า ที่ควรค่าแก่การรักษาไว้

เชียงของ

ส่วนเชียงของเป็นเมืองศูนย์กลางขนาดเล็ก มีประชากร 9,000 คน ตั้งอยู่ตรงข้ามกับเมืองห้วยทรายของสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว ซึ่งมีกิจกรรมการค้าข้ามแดนที่สำคัญ และการเชื่อมต่อที่ดีกับระบบถนนระดับท้องถิ่นและระดับภูมิภาค ในส่วนตะวันออกเฉียงเหนือของจังหวัดเชียงราย เชียงของอยู่ห่างจากตัวเมืองเชียงรายประมาณ 95 กิโลเมตร เชียงของเป็นจุดสำคัญบนเส้นทางการค้าหนึ่ง ในสองแนวเส้นทางการค้าระหว่าง จีน-ไทย-พม่า สภาพเมืองปัจจุบันเกิดจากการรวมกันของกลุ่มหมู่บ้านการค้า 3 แห่งตามแนวแม่น้ำโขง ได้แก่ บ้านหัวเวียง บ้านสบสม และบ้านหาดไคร้ เชียงของมีการค้า การลงทุน และการท่องเที่ยวเกี่ยวกับลาวและจีนมานานแล้ว อีกทั้งเป็นจุดพักที่สำคัญจุดหนึ่งของเส้นทางจีน-พม่า ซึ่งเป็นเส้นทางที่ใช้โดยผู้ค้าชาวมุสลิม-จีน หลังจากสนธิสัญญาไทย-ฝรั่งเศส ในปี พ.ศ. 2436 ไทยจำต้องยกดินแดนบริเวณด้านเหนือของแม่น้ำโขงนี้ให้แก่ลาว และในปี พ.ศ. 2499 เชียงของได้รับการจัดตั้งเป็นสุขาภิบาล และในระหว่างปี 2518-2532 สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว อยู่ในช่วงการปกครองแบบลัทธิคอมมิวนิสต์ ทำให้การค้าผ่านแดนมีการเคลื่อนไหวน้อยมาก ในระยะหลังการค้าผ่านแดนมีปริมาณเพิ่มขึ้นมาก แต่ไม่มีผลต่อการเพิ่มของจำนวนประชากร เชียงของเคยมีบทบาทในด้านการเดินเรือและการประมงในแม่น้ำโขง แต่ถูกบดบังศักยภาพทางด้านนี้โดยเชียงแสน จึงทำให้เชียงของมีความสำคัญในด้านนี้ลดลง และเมืองฝั่งตรงข้ามกับเชียงของ คือ เมืองห้วยทราย ซึ่งเป็นเมืองหลวงของแขวงบ่อแก้ว อยู่ทางทิศตะวันตก ของสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว ซึ่งเป็นพื้นที่อยู่ห่างไกลและเต็มไปด้วยภูเขา และอุดมไปด้วยทรัพยากรธรรมชาติ อย่างไรก็ตามเมืองห้วยทรายมีขนาดใหญ่กว่าเชียงของ มีประชากร 15,000-20,000 คน และมีการเจริญเติบโตของเมืองอย่างรวดเร็ว

ปัจจุบันเมืองเซียงของแทบจะไม่มี การเจริญเติบโต การพัฒนาเศรษฐกิจในอนาคตจึงพิจารณาแยกเป็น 2 แนวทาง คือ กรณีมีและไม่มีถนนระดับอนุภูมิภาคที่เชื่อมต่อไปยูนนานของเทศจีน ดังนั้นผลกระทบของการขนส่งจึงเป็นสิ่งสำคัญ

- กรณีมีถนน จากการศึกษาของเมืองที่เป็นเมืองที่ได้เปรียบ ในฐานะที่เป็นเมืองแรกของไทย ที่ตั้งอยู่ตามแนวถนนสายเอเชีย ที่เชื่อมต่อระหว่างเมืองยูนนานของเทศจีนกับกรุงเทพฯ และต่อเชื่อมกับเมืองปักกิ่งกับสิงคโปร์ เซียงของจะเป็นเมืองประตูการค้าที่มีกิจกรรมชายแดน และการขนส่งระยะทางไกลจำนวนมาก ซึ่งจะดึงดูดการค้า การลงทุน การบริการ การขนส่ง และการท่องเที่ยวอย่างเป็นจำนวนมาก ดังนั้นจึงคาดว่าในอีก 15 ปี ข้างหน้า เมืองเซียงของจะมีประชากรประมาณ 30,000 คน และมีเศรษฐกิจการค้าผ่านแดนรวมทั้งการค้าและการลงทุน ที่เชื่อมต่อไปยังเทศจีนตอนใต้ รวมไปถึงกิจกรรมการขนส่งระยะทางไกลด้วย จะมีการขยายกิจกรรมการค้าส่งออกแบบดั้งเดิมที่ส่งไปลาว และการท่องเที่ยวทางน้ำ ซึ่งจะทำให้เศรษฐกิจของเซียงของมีความหลากหลาย การขยายตัวของเมืองจะไปทางทิศตะวันออก เนื่องจากโครงข่ายถนนที่ต่อเชื่อมกับถนนวงแหวนเลียบเมือง การก่อสร้างสะพานข้ามแม่น้ำโขง บริเวณเซียงของเป็นทางเลือกที่เกี่ยวข้องกับถนนวงแหวนแห่งใหม่ สำหรับบริเวณที่มีการจราจรค่อนข้างหนาแน่น โดยใช้ถนนเลียบเมืองระบายการจราจรที่เดินทางสู่เซียงของไปทางเหนือ ด้วยทางหลวงหมายเลข 1020 และหากรัฐบาลของลาวให้ความร่วมมือ ในการพัฒนาและปรับปรุงเรือข้ามฟากและสิ่งอำนวยความสะดวกอื่นๆ ตลอดจนกิจกรรมหลายๆ อย่าง บริเวณเขื่อนริมแม่น้ำโขง ซึ่งคาดหวังว่าในระยะสั้น จะช่วยเพิ่มปริมาณการจราจรบริเวณชายแดนได้อย่างเหมาะสม อย่างไรก็ตามการเลือกที่ตั้งในการสร้างสะพานข้ามแม่น้ำโขง ที่เซียงของนับเป็นสำคัญที่สุด ซึ่งระยะทางจากเหนือน้ำหรือท้ายน้ำจะเป็นตัวกำหนด/เลือกที่สำคัญ (ใช้ประโยชน์ในการลดความยาวของสะพาน ซึ่งมีผลโดยตรงต่อต้นทุน)

- กรณีไม่มีถนน กรณีไม่มีถนนระดับอนุภูมิภาค ที่เชื่อมต่อไปยังเทศจีน (ตอนใต้) เซียงของในอนาคตจะอยู่ในสภาพที่มีการขยายตัวช้า ฐานเศรษฐกิจจะยังคงอยู่ในรูปแบบเดิมทั้งการค้า การลงทุน และการท่องเที่ยว ก็จะยังคงอยู่ที่สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว และในอีก 15 ปี ประชากรภายในเซียงของจะมีประมาณ 15,000 คน ดังนั้น ในการพัฒนาเซียงของจึงขึ้นอยู่กับความต้องการในการบริโภค ของประชากรบริเวณชายแดนทั้งสองฝั่ง และความเจริญรุ่งเรืองของสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว และความสะดวก ประสิทธิภาพในการบริการ และความมั่นใจของเรือแพข้ามฟาก ซึ่งจะเป็นจุดดึงดูดนักท่องเที่ยว

ดังนั้นเชียงของจึงมีศักยภาพในการพัฒนาหลายทาง ถึงแม้ว่าพื้นฐานทางเศรษฐกิจปัจจุบันของเชียงของไม่มีความหลากหลาย แต่ก็สามารถที่จะขยายตัวเพื่อเพิ่มกิจกรรมการค้าผ่านแดน พร้อมทั้งพัฒนาการค้าที่ไม่เป็นทางการและการค้าข่อย ตลอดจนพัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน การบริการทางด้านการขนส่งและอุตสาหกรรมบางประเภทได้ เนื่องจากศักยภาพทางการพัฒนาและที่ตั้งของเมือง ที่อยู่บนเส้นทางยุทธศาสตร์การขนส่งระดับอนุภูมิภาคเมืองเชียงของ จึงถูกจัดให้มีบทบาทเป็นเมืองชายแดนยุทธศาสตร์

ในปัจจุบัน แม้เชียงแสนและเชียงของจะไม่มีพื้นฐานทางเศรษฐกิจที่หลากหลาย แต่จากศักยภาพทางการพัฒนาและที่ตั้งของเมือง ก็ทำให้เมืองเชียงแสนและเชียงของมีการขยายตัวเพิ่มขึ้นจากในอดีต ซึ่งเป็นผลจากการเพิ่มขึ้นของการค้าผ่านแดน การบริการทางด้านการขนส่ง และอุตสาหกรรมบางประเภท โดยเฉพาะการพัฒนาทางเส้นทางคมนาคม และการที่มีเส้นทางเชื่อมโยงกับหลายประเทศ จึงทำให้เมืองเชียงแสนและเชียงของ มีการขยายตัวหลังจากมีการเปิดด่าน ซึ่งเมืองชายแดนทั้งสองมีการเปิดด่านชายแดนก่อนห้วยโก๋น ดังนั้นจากการเปิดด่านผ่านแดนที่ห้วยโก๋น หากมีการพัฒนาเส้นทางคมนาคมเชื่อมโยง และมีโครงสร้างพื้นฐานที่พร้อม ก็จะทำให้ห้วยโก๋นมีโอกาสดิบโตมากขึ้นในอนาคต

ช่องเม็ก

ช่องเม็ก เป็นเมืองศูนย์กลางขนาดเล็ก เป็นด่านชายแดนและสุขาภิบาลที่มีประชากรประมาณ 3,491 คน (พ.ศ. 2539) อยู่ทางทิศตะวันออกเฉียงใต้ของอำเภอสิรินธร เป็นระยะทาง 14 กิโลเมตร และห่างจากเมืองปากเซของสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว เป็นระยะทาง 40 กิโลเมตร ซึ่งเมืองสนับสนุนหลักของช่องเม็ก คือ เทศบาลเมืองอุบลราชธานี ตั้งอยู่ทางทิศตะวันตกของช่องเม็กไปตามทางหลวงหมายเลข 217 เป็นระยะทาง 94 กิโลเมตร ช่องเม็กได้รับการจัดตั้งขึ้นเป็นจุดผ่านแดนชั่วคราวใน ปี พ.ศ. 2531 และในปีเดียวกันนี้ได้มีการขอใช้พื้นที่ 17 ไร่ ในบริเวณป่าสงวนแห่งชาติห้วยยอดมน เพื่อให้ประชาชนในท้องถิ่นและพ่อค้าอยู่อาศัย ทำการค้าขายกับสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว และหลังจากปรับพื้นที่ได้มีการสร้างบ้านเรือน และร้านค้าต่างๆ โดยพ่อค้าท้องถิ่น ในช่วงแรกได้มีชาวบ้านประมาณ 250 คน มาทำการตั้งรกราก ต่อมาได้มีการสร้างบ้านเรือนและร้านค้า และได้มีการเปิดจุดผ่านแดนนี้ อย่างเป็นทางการในวันที่ 1 มีนาคม พ.ศ. 2532 ซึ่งหลังจากนั้นได้เกิดการขยายตัวของพื้นที่อยู่อาศัย และพาณิชยกรรมอย่างมากในพื้นที่ช่องเม็ก ส่วนเมืองชายแดนที่อยู่ฝั่งตรงข้าม คือ เมืองปากเซ (แขวงจำปาศักดิ์) อยู่ห่างจากช่องเม็กเป็นระยะทาง 40 กิโลเมตร ในปี พ.ศ. 2538 มีประชากร 47,066 คน ถนนจากช่องเม็กไปยังปากเซอยู่ในสภาพที่เสื่อมโทรม และกำลังมีการซ่อมแซม เมืองปากเซมีแม่น้ำโขงไหลผ่านทางด้านใต้ ในขณะที่กำลังมีการสร้างสะพานข้ามแม่น้ำโขงที่ปากเซ ซึ่งจะช่วยกระตุ้นการพัฒนาเศรษฐกิจของอุบลราชธานีและช่องเม็กด้วย โดย

เฉพาะจากช่องเม็กสามารถใช้ทางหลวงหมายเลข 14 (ทางสายเอเชีย) ผ่านเมืองปากเซและสามารถเดินทางต่อไปยังเมืองโฮจิมินห์ได้โดยใช้สะพาน นอกจากนี้ยังมีทางหลวงสายรองที่แยกจากทางหลวงหมายเลข 14 ไปทางใต้ซึ่งจะเป็นทางไปเมืองสะเถิงตรงของกัมพูชาได้ ปัจจุบันเมืองปากเซเป็นศูนย์กลางทางเศรษฐกิจและจุดท่องเที่ยวของสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาวในระดับรอง

จุดผ่านแดนช่องเม็ก เป็นด่านที่มีความสำคัญมากจุดหนึ่งของไทย โดยในปี พ.ศ. 2540 มีมูลค่าการส่งออกถึง 692 ล้านบาท และมีมูลค่าการนำเข้า 417 ล้านบาท ดังนั้นระดับของผลกระทบจากการค้าข้ามแดนที่จุดผ่านแดนนี้ ต่ออุปสรรคภาษีและช่องเม็กจะขึ้นอยู่กับความสำเร็จของเส้นทางการเชื่อมโยง ระหว่างไทยกับเวียดนาม โดยเฉพาะการเชื่อมต่อกับท่าเรือน้ำลึกที่ดานัง (R2-south) อย่างไรก็ตาม เส้นทางนี้ไม่ใช่เส้นทางหลักที่สำคัญเป็นอันดับแรก เส้นทางที่สำคัญเป็นอันดับแรก คือ เส้นทางที่ผ่านไปยังมุกดาหาร (R2-central) แต่อย่างไรก็ดี ถัดจากเมืองปากเซ ซึ่งกำลังมีการก่อสร้างสะพานข้ามแม่น้ำโขงมีเส้นทางสาย R6 ซึ่งสามารถเชื่อมกับพนมเปญและโฮจิมินห์ หรือไปยังท่าเรือน้ำลึกกำปงสามได้ และผลจากการค้าขายข้ามแดนซึ่งจะเพิ่มขึ้นเนื่องจากการเดินทางที่เพิ่มขึ้นจากการปรับปรุงถนน การสร้างสะพานข้ามแม่น้ำโขง เส้นทางเชื่อมโยงระหว่างปากเซ-เวียดนาม-กัมพูชา และผลจากการท่องเที่ยวที่เพิ่มมากขึ้น จากเส้นทางที่เชื่อมกับจังหวัดใกล้เคียงและถนนเลียบบแม่น้ำโขง จึงคาดว่าในอีก 15 ปี ข้างหน้า ช่องเม็กจะมีประชากรประมาณ 10,000-15,000 คน และจะทำให้เกิดการขยายตัวทางเศรษฐกิจจากการค้าขายระหว่างชายแดนกับลาว เวียดนาม กัมพูชา และจีนตอนใต้ ซึ่งจะทำให้เกิดธุรกิจการขนส่งระยะทางไกลและคลังสินค้าเพิ่มมากขึ้น นอกจากนี้ยังจะทำให้เกิดอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวที่หลากหลาย จากนักท่องเที่ยวหลายกลุ่ม และหากในอนาคตช่องเม็กมีการขยายอย่างเป็นลำดับตามแผนการพัฒนา ก็ควรมีการป้องกันและอนุรักษ์ป่าสงวนและอ่างเก็บน้ำ ดังนั้นช่องเม็กจึงมีศักยภาพในการพัฒนา ที่มีพื้นฐานจากการค้าข้ามแดนเป็นหลัก และถูกจัดให้มีบทบาทเป็นจุดผ่านแดนที่อยู่ห่างไกล

ดังนั้นจะเห็นได้ว่า จากการที่ช่องเม็กเป็นเมืองชายแดนที่อยู่ห่างไกล การพัฒนาเส้นทางคมนาคมติดต่อและโครงสร้างพื้นฐานต่างๆ จะมีส่วนสำคัญต่อการขยายตัวของพื้นที่ และชุมชนในบริเวณชายแดนอย่างมาก ซึ่งห้วยโก๋นก็เป็นพื้นที่ชายแดนแห่งหนึ่งที่อยู่ห่างไกลจากเมืองหลัก ดังนั้นในอนาคตหากห้วยโก๋นได้รับการพัฒนาในลักษณะเดียวกับช่องเม็ก ห้วยโก๋นน่าจะมีลักษณะการขยายตัวของชุมชนและพื้นที่คล้ายที่ช่องเม็ก

จากงานวิจัยเกี่ยวกับชุมชนชายแดนที่กล่าวมานั้น ทำให้เห็นได้ว่าการเป็นพื้นที่ ที่มีเขตแดนติดต่อกับประเทศเพื่อนบ้านนั้น สถานการณ์ทางชายแดนและนโยบายทางการเมืองเป็นตัวสำคัญ ที่จะส่งเสริมให้เกิดการเจริญเติบโตของชุมชนชายแดน และนอกจากนี้ความคล้ายคลึงทางสังคมและวัฒนธรรม ก็ยังเป็นตัวเชื่อมความสัมพันธ์ระหว่างประชากรทั้งสองประเทศในด้านต่างๆ และหากพื้นที่มีโครงข่ายการคมนาคมที่เชื่อมถึงกันได้สะดวก โอกาสในการพัฒนาทางเศรษฐกิจของชุมชนชายแดนยังมีมาก แต่ทั้งนี้ชุมชนจะต้องมีความพร้อมทางด้านโครงสร้างพื้นฐานและบริการทางสังคม ที่จะรองรับการพัฒนาได้อย่างเพียงพอ จึงจะทำให้ชุมชนเป็นตัวส่งเสริมให้เกิดการพัฒนาพื้นที่บริเวณชายแดนได้อย่างมีประสิทธิภาพ ดังนั้นการศึกษางานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับเมืองชายแดน จึงเป็นเสมือนแนวทางและรูปแบบการพัฒนาเมืองชายแดน ที่ทำให้มองเห็นปัจจัยที่ส่งเสริมให้เกิดการพัฒนาในด้านต่างๆ และปัญหาที่อาจจะเกิดตามมาในอนาคต ซึ่งจะสามารถนำมาประยุกต์ใช้ และศึกษาเปรียบเทียบในการเสนอแนวทางการพัฒนาชายแดนห้วยโก๋น